

Hind mk. 25.

UUDISMAA

NOORPÔLVE AJAKIRI

Fr. Tuglas.

TARTUS.

MAI MCMXXVI.

N° 2.

Sisu.

Nigol Andresen. Fr. Tuglas ajajärgu prismi läbi vaadelduna . . .	lhk.	17
N. Nurmiste-Neuhaus. Tänapäevaste keskkooli seisukord ja ylesanded	„	21
Hans Roos. Kool ja poliitika	„	25
Kjelt Elfeld. Daani nooruse rõõm ja nõrg	„	27
Pauli Tuovinen. Soome üliõpilaselu praegusist harrastusist . . .	„	30
Kirjandusest:		
Alb. Kivikas. Aktsioon	„	31
Omis asjus	„	32
Pildid: K. N. K. suvikonverents 1925. Otepääl	„	23
Byrokraat	„	28
Koolmeister	„	28

Uudismaa

Noorpõlve ajakiri.

Ilmub 4 korda aastas.

№ 2.

1926.

№ 2.

NIGOL ANDRESEN.

Friedebert Tuglas ajajärgu prismi läbi vaadelduna.

1.

Raske on tekkida kirjanduslikul andel miljonilises kultuuritraditsioonidetus rahvas. Väikese keelkonna kultuuriline kandepind harva saab olla soodus sellase ande tekkimiseks, veel vähem ta võib soodustada selle arenemist. Kui siiski on tekkind kaaluvaid kirjanduslikke nimesid mitte üks vaid enam Eesti ahtais oludes, siis ainult peab oletama neis isikuis erakordist läbilöövat energiat, mis soodsamais tingimuses oleks võind kanda vilja hulga suurema.

Teisalt: väikerahva kirjanik eriliselt jääb maetuks oma rahvuse piiresse, sellal kui kujutav kunst ja muusika kergemini võib vallutada keelkondade piirid ja riike-eraldavad traat-tõkked. Väikerahva kirjanik saab kitsas-rahvuslikuks nähtuseks, ja ta osa rahvusvahelise kultuuri loomisel jääb vähemaks kui oleks õiglane.

2.

Friedebert Tuglase kirjandusliku tegevuse algus langeb ta varasesse noorusse. Gustav Suits oma lõppsõnas „Noor-Eesti“ ajakirjale kirjutab noor-eestlaste esimesist kokkupuutumisest Tartus 1903—1905: „Siin elas, siin õppis, tegi tykkisid, kirjutas, töötas, kannatas ja uitas ymber, meie noorsoo-ringkondariivates, Friedebert Tuglas, noor Tartu Jean-Jacques, oma sellekordse avantyristliku meeoleu, metsikute juuste ja kodanliste eluviiside vihkamisega. Juba

varakult oli ta mulle omi suuri, mitte iialgi trykitud käsikirju suurte siniste kaante vahel in-folia näha saatnud“. Ja Tuglase oma „Liivakella“ esimese tryki esisõnas tuletab meele aegu, mil oli kerge kirjutada mitukymmend lehekylge õhtus. Ei ole igapäevane juhus tänavu pyhitseda yhtlasi Tuglase 40-ndat synnipäeva ja 25-aastast kirjanduslikku tegevust: ta teoksed hakkasid ilmuma trykituina autori olles 15-aastane. Need, praegu „Liivakella“ esimesse ossa mahutet, tööd väljendavad kyll veel kujunenematut õpilast, kuid sajangu alguse eesti kirjanduse nivool nood katsed olid tähelepandavad. Noore Tuglase kirjutet „Hunt“ tohiks väärida oma värskest elusuhtumiselt enamgi tähelepanu kui mitmed läind sajangu lõpu proosateoksed, milledega nyyd kyllustetakse sundprogrammilselt koolinoorsugu. Kuid loomulikult neis õpilase katseis ei saa leida iseloomustust hilisemalle väljakujunend Tuglaselle.

Tuglas kuulus revolutsioonieelsesse ja -aegsesse noorpõlve. Mitte sellesse, keda oleme harjund nägema domineerivana Balti aadlit hooldavas ja töörahvalle truualamlust õpetavas ametlikus Eestis, kus karjeeriautoriteetide kummardamised algavad oma võidukäiku juba koolipingis. Noorusele omasest revolutsioonilisusest, veel enam ajajärgu sotsialistlikust romantikast vallatuna Tuglas leidis enese revolutsionäärde ridadest — ja vaevalt kujutleksimegi teist Tuglast.

Revolutsiooni äpardumine tõi Tuglasele vanglakogemusi, kuid parema veel: poliitilise emigrandi elu, mis kestis 1906—1917. Selle 11 aasta kestes ta elas Helsingis ja Ahvena saartel, Pariisis, Münchenis ja Genfis, rändas Itaalias ja Hispaanias, kylastas vahetevahel keelat kodumaadki, alati pinevil sissekukkumise võimalusist. „Need aastad sisaldasid palju kannatusi“, ytleb Tuglas oma lühikeses autobiograafias kogutud „Teostelle“, kuid lisab juure lohutavalt: „Kuid ka palju elu ning kunsti kogemusi“.

Ma ei taha väita, et ainult emigrandielu rändamised on tuletand Tuglase kirjanikuande. 1906. aastal kirjutet „Suve öö armastus“ tohiks olla vastupidiseks tõenduseks, sest kaugeltki mitte iga kirjanik pole valmind kahekymne-aastasena sellase teokse kirjutamiseks. Kuid edesine aremine ja osasaamine rahvusvahelisest kirjanduslikust kui ka jooksvast elust õnnestus palju kiiremini Euroopa tsentrumeis, kui oleks võind loota väikese ja väiklase Eesti kitsais oludes. Need asjaolud viisid ka Tuglase eemalle psöidiorahvuslusest vormis kui sisus — ta on saanud Euroopa kirjanikuks.

Vabaduse-neitsi ei suudelnud teda enam, kasutades Gustav Suitsi luuletuse sõnu (Friedebert Tuglas, kogtus „Tuulemaa“), „lillest, taevast, armust hellus tema meel“, s. o. võõrdus väliselt yhiskunnast, — 1917. aasta aprillis Friedebert Tuglas võis jõuda jällegi revolutsioonilisse Tallinna mitte ainult elu keskpäeva saavutand mehena vaid ka kunstikypsenä kirjanikuna. Ta vahemine produktsioon oli suuresti yletet siis juba enamasti valmind „Saatuse“ novellidega. Säält Tuglase looming on olnud vaikne päaleehitamine „Raskuse vaimu“ ja „Hingede rändamise“ nimeliste kogudega.

3.

Käesolev napp läbilõige ei saa anda isegi mitte kokkuvõtlikku käsitlust Tuglase kogu produktsioonist ja ta kirjanikuande avardumisest. Ei saa tulla kõnesse ka Tuglase paljukaaluv tegevus kirjanduskriitika alal. Tahan märkida ainult mõned Tuglase kirjanduslikud peatusjaamad.

On loomulik, et noor inimene mõtleb vähe ja produtseerib palju. Tuglase esimene loomingperiood omab väliselt pea sama iseloomu kui rohkearvulisil noorpoetidel

— tegutsegu nad nyid asunikke või muid isamaalisi aineid käsitava epigoonilise loominguga: teos valmib ruttu, see ei valmista autorille palju loomisiinu — eriti vormi alal. On ebateadlik arusaam vormist — ja tekibki teos, olgu mainit Tuglase juures aine kyllusest. Aine pakitseb, ei saa teda kaua hoida „eneselle“, ja seetõttu see looming saabub vormiliselt ebateadlik.

Seda võib konstateerida eriti Tuglase noorustõist, kaasa arvat „Hingemaa“. Seda enam aga ainek on seot ajaga. Enne-revolutsiooniline radikalism (olgu gi kyla miljööös) „Hundis“, revolutsiooni otsekohe sed mõjud „Hingemaas“ ja mitmeski vähemas teokses. Kuid samal ajal realismi mõjutet vormitusse loomingusse hakkab imbuma vastist tutvust symbolismiga (Suve öö armastus, Toome helbed) — see viibki ikka kaugemalle ja kaugemalle igapäeva aineist, milleks mitte vähe mõju ei avaldand ka ikka raskenev poliitiline reaktsioon ja emigrandielu. Kõik on ylalpool maapinda.

Veel poolrealistlikult oli kavatset novell „Pyhajär“, mille katkeid leiamegi „Liivakella“ teisēs trykis. See Kusta-Maali aine oli annud ka omaette novelli „Suve öö armastus“. Kuid enesessesulgumise ja impressionistliku käsitluslaadi syvenemisel sest ainek sai „Felix Ormusson“ — meie aja eluvõõras kangelane.

Kui palju etteheiteid pole saand vaene „Felix Ormusson“ neilt ringelt, kes tahavad lugeda ainult ideaalkujusid omalt seisukohalt! Kuid need on unustand, et Tuglas on loond kirjandusliku tyybi — paljude sarnaste nähtuste yhtesulatamisel. Olgu Ormussonis Tuglase autobiograafilisi elemente, nagu on väidet, siis ometi see on teat määräl reaktsiooniaegade tahte jõuetuse kehastus. Ja väheseist õieti Aino Kallas on öelnud „Noor Eesti“ Tuglase-esses:

„Tuglasen tarkoitus ei ole ollut suinkaan vain poikkeuksellisen yksilöpsykologian, harvinaisen poikkeustapauksen toteaminen; päinvastoin, hän on kai jo varhain tuntenut tyypillisen, luonteenomaisen yhtenäisyyden omansa ja sukupolvensa kehityskulun välillä“. Seega aja ja vaim on löönd välja ses teokses — võib olla selgemini veel kui ennes kirjani kus. Julgen väita: aja virilused on loond siin Tuglase kaudu enese pysiva pildi.

Kuid erilise murrangu Tuglasesse tõi maailmasõda.

4.

See sai tunduvaks kõigi eurooplaste ellu, samuti kui kõigi kirjanikkude loominguks. See tõi yhes nii vormilisi kui ideoloogilisi muutusi. Kes osutus eetiliseks mõtlejaks ja protesteeris kapitali auks peetavale inimestetapmisele, kes veeris kaasa ymbruse kisas ning teenis eneselle kannused oma riigi ees sõjahyyetega „väliste vaenlaste“ vastu. Kes jäi vormis hyydvaks hääleks, kes omandas eksalteerit prohvetliku esinemise. Maailmasõja ärev õudus pidi panema kõnelema teist keelt kui oldi kõneld varem rahulikult veervas elus.

Mis sest, et maailmasõja alguseks endine revolutsionäär Tuglas oli jõudnud muutuda individualistlikuks esteediks. Sõja meeleolud tungisid vaatlejasse kas või aladeadlikult.

Maailmasõja viletsused valmistasid suurejoonelise revolutsiooni Venemaal, need arendasid ka revolutsiooni kunsti mõistmises. Kunst pidi saama lähemalle yhiskunnale nii syzeelt kui käsitluselt — seda märkame Noor-Eesti sõnakunstnikest enne kõike Gustav Suitsi lyyrikas, kellesse maailmasõja algus tõi suure ainevallalise pöörde. Ja pööre pidi tulema Tuglaseski.

1916. aastal ilmus Tuglase mystifikatsioon „Arthur Valdes“, mis isiku olemasolu eesti kirjanduspublikus oli kaua usutav. Kuid Arthur Valdese kuju on dešifreeritav — selle kaudu Tuglas esitab uued, talle enesellegi veel osalt kysitavad vaated kirjandusele.

Arthur Valdes ytleb :

„Nyydne kirjanduslik sumpt on väljaspool yhiskonda, ta edustab boheemi vaimu. Nagu Rooma pööbel Rooma riigi maailmaylesandest midagi ei võinud teada, nii ei või ka boheemi kirjanik seda praeguse inimkonna kohta. Ta edustab söödiku kultuuri ja söödiku kunsti“.

Kirjanik olgu asjaarmastaja. „Ta nähku isiklikult palju maastikke ja elagu lihtsate ning tegevata inimeste keskel: — see seemendab ja kõvendab mõttekujutust. Kuis võiks meil olla suurejooneline ja plastiline fantaasia, kui me eraelus midagi suurejoonelist ja plastilist ei näe ega tee! Imetleme renessansi meistrite suuri nägemusi, kuid unustame, et nad tihti sõjamehe riidet kandsid või kaubalaeval meriröövlite ning tormidega võitlesid. Kas meie, mannetud, peaksime myyte looma!“

„Valdese kaudu rääkis anglo-saksi vaim, see tegev hing, mis kord ehk Ameerikast ja Austraaliast meile uut esteetikat tuleb kuulutama, — kineetilist esteetikat meie staatilise, endasse kivinend esteetika asemelle“.

„Arthur Valdes“ — see nõuab kirjaniikult aktiivset kaasalöömist elule — sest ainult eluliste nähtuste põhjal fantaasia saab tegutseda, teisest küljest elunähtuste synteesi nõudmine kirjanduselt. See on aga yhtlasi vaimu- ja materjaalse ilma sidumine, milleni on ehk täielikumalt jõudnud vastne konstruktivism.

Need mõtted olid väljendat liig julges vormis, et anda neid eesti kirjanduspublikule (ja koguni mitte ainult kirjanduspublikule — „essee“ ilmus esmakordselt „Päevalehes“). Nad olid veel liig uued.

Oli saabund nii Tuglase ajavaimuline ideaal — vastaspoolus „Felix Ormussoni“ esteetitsevalle ja passiivselle enesessesulgumisele. Kui elunähtuste syntees varemgi Tuglasel oli kannud vilja, siis nyud kineetiline ja staatiline esteetika, õigem aktiivsuse ja passiivsuse vaim nyud said ta piireks. Järgnevat loomingperioodi võikski vaadelda kõikumisena Felix Ormussoni ja Arthur Valdese vahel.

5.

Kerge on sõnastada revolutsioonilisi programme, raske neid teostada, eriti siis, kui ymbrus ripleb traditsioonide paelus. Seda on saand tunda paljugi yhiskunnategelasi, kuid ka kunstnikke kõigilt aladelt, seda pidi arvestama Tuglaski. „Saatuse“ viis novelli on rohkesti erinevad Tuglase eelnevast produktioonist. Siin on pannud enese maksma fantastika, näilisel katoand seinale oleva ja olematu vahel. Kuid see fantastika on seot ajaga enam kui varemad reaalelu kujutused. Olgu ka novellide ained meeles kant kauaaegselt, nende vormiline kristalliseerimine on teostund maailmasõja aegu.

Ja meeleoludki: hobusevarga Rannuse fantastiline ja siiski sihitu põgenemine („Vabadus ja surm“), Popi nägemused ja nägemuslik reaalelu ning peane katastroof Huhuu võimutsemisel (Popi ja Huhuu), maailmalõpu rändaja meeleheitlik põgenemine hiiglaneitsi juurest ja õudne pettumine kodusaabumisel (Maailma lõpus) jne. — ses tohiks olla midagi sõjaaegist. Kuid

kaasaegsus väljendub just stiilis, mis siit-päale on eriliselt kokkusurut. Kuid ta on ka ormussonlikult paljukirjeldav, ei puudu isegi hyyded: Oi maailma valu jne.

Kui kõnelda ajavaimust Tuglases, siis seda põhjustab just ta kokkusurut stiil. Kuid objekti, eriti dekoratsiooni valik tuletab meele Felix Ormussoni romantilist pyyet absoluutselle ilusalle, tahet korraga võtta osa gondoolisõidust Venezias, olla troopikametsas ja olla see, kellele printsess või kuninganna viskab roosi.

Kuid kirjanik pole enam vaadelnud aega seevõrra kui tunnetand seda. „Raskuse vaim“ aga on tekkind ajal, mil yhiskondlikud syndmused said eriti lähedaiks esteedile-pagulasele. Vene revolutsioon võimaldas talle pöörduda tagasi kodumaale, ning revolutsioon otsekoheselt on tekitandki novelli „Kangastused“.

Kui mitu aega on käsiteld kõiki muid objekte, nägematta yhiskondlikkude klasside vahekordil! Endine revolutsionäär leidis nyud kõlapinna objektiivseks yhiskondlikuks luuleks.

„Kangastus“ on vaikne muinasjutt kaugest ja patriarhhaalsest saarest, kus on valitsemas vana dionuuslik vaim. Kuid orjastet Koras lõõb dysonantsi. Ja vana Kleon kysitleb nagu kõigi maade proletaarid tänapäevalgi!

„Kõvera põidlagaga tegi ta tiiru maa ja mere poole.

Kelle päralt on põllud? küsis ta. Kas selle päralt, kes kannab mulda ja istutab viinapuid? Kelle päralt on kalad meres? Eks selle, kes nad võrku saab? Kuid see ei ole nii, vastas ta jälle. Näeme meiegi merd ja maad, kuid pole meil viinaaedu ning kalavesi. Veeretame teiste ankruid, punnime võõraid venesid, see on meie ylesanne“.

K a n g a s t u s l i k k u s t klassisuhete käsitlemisel jätkab ka samal 1917. aastal kirjutet novell „Taevased ratsanikud“, realiteet samal ajal tõmbab kirjanikku endasse ning tõukab tema taas.

Kõige enam selles perioodis on lähenet realiteedile novelles „Inimese väri“ (1919) ja „Õhk täis on kirge“ (1920, viimane kogus „Hingede rändamine“). Nii yhes neist maailmasõjas hingeliselt ja kehaliselt põdurdund Euroopa traagika koledas mitmetpidimõitiskelus allavett laskuva Maret

isikus, teises klassisõja vihkamine kyll fantastilisel, siiski olemuselt reaalsel pinnal. Õudsete päade hyyded leitnant Lorensi aadressil — eks neisse ole võet kokku rusut proletariaadi enesemaksmapaneku tung. Ja selle fantastiliselt käsiteld sotsiaalse võitluse juures jääb tagaplaanile leitnant Lorensi sisemine traagika.

6.

Eesti iseseisvuseaegne yhiskund on pannud mitmed paremad kirjanduslikud nimed suhtuma enesesse satiirilisel. See aeg on koorind välja Gustav Suitsilt ta yhiskundliku sapi sellaseks nägemuslikuks satiiriks, nagu on „Vana tyhi“, on teind August Allest parima mida iganes on võind anda ta lyyrika salv.

Yleolek ironiaga on olnud kaugel nooruslik-romantilisest Tuglasest, igatsejast pilvede taha ning absoluutse ilu otsijast. Kuid lyhiaegnegi elamine iseseisvas Eestis on osutand siia ta tee.

Esimene on „Meringidise“ võimutseva Kaspar Punase ja tema pulmade kujutamine (kirjutet 1919). Siin on veel kauges ylekaalus laulik Kurdise ideaalitaotlused, kuid just kõik Kaspar Punase võimutsemisse puutuv on kaasaegse selge ironia. Enam veel aga edespidi. Kauaaegselt mõttes kant „Poeet ja idioot“ (1911—1924) on saand usuliste vassingute parimaks satiiriks, ja „Androgyyni päev“ (1925) ehk kogu esteetitemise, seekõrval ka poliitiliseks ironiaavalanguks. Ainult lähem, lauselt-lauseline eritlus võiks avada kõik need peidet ironiapeenused — sest Tuglas peidab oma ironiatki stiililillestikku, dekoratsiooni, ja esimesel lugemisel võib libiseda yle mitmestki asjast.

— Mina olen väsind teda jälgimast! Sellane lause lõpetab Tuglase viimase senniilmund novelli — „Androgyyni päev“.

Väsind on Tuglase ideaalitaotlemine kitsaspiirilises yhiskonnas. Ei realiteet, ei olematud kaugused ava enam oma yska. Arthur Valdes ei saa tegutseda, Felix Ormussoniks ei taheta muutuda. Tekib see, mida nimetaksin valdeslikuks ironiaiks. Ja kas ennustan halvasti, kui usun Tuglase järgneva tee olevat pyha ironia, synteetilise reaalelu väljendetu. Ideaalidetaotlei, õhtu taeva sulava vase unistai yhiskundlikuks ironikuks — see on pikk areng ja oma-

ette revolutsioonide ja reaktsioonide ajalugu.

Vaadeldes eesti uusimat kirjanduse arengut enam ei piisa veendumusest, et kirjanik on oma ymbruse yhiskunna tulemus. Enam veel, hakkad peaaegu uskuma saatust. Sest väikene on suurgi isik, ning yhiskundlike paratamatuste umbkott viib umbusse kirjandusegi.

Mitte ainult, et mõni saksa haridusega koolmeister või veneaegne talurahvaasjade komissar hakkab tegema kunstipoliitikat ning eeskujuks säädma eesti kirjandusele Juhani Ahot see, kes ei tunne yhte ega

teist! Eks ole needki meie yhiskunna peegeldused — ja kas siit päale seda suurema hooga ei hakka arenema yhiskundlik satiir! Milleks muuks võib inspireerida see ymbrus?

Tuglas on päästnud eesti proosavormi mineviku vormilagedusest. Ta ideeline ega vormiline areng ei tohiks olla lõpul ja vahest uutele soodsama oludelle peab jääma ehitada edesi senniseist saavutustest. —

Sest praegune eesti kirjanduslik noorpõlv oma suures enamikus tähendab tugevat reaktsiooni nii ideoloogias kui vormis.

N. NURMISTE-NEUHAUS.

Tänase eesti keskkooli seisukord ja ylesanded.

Suurte, väsitavate vapustuste järgi on elujõulised rahvad uuesti jõusse tõusnud oma tahte kaudu; parandamise ja paremaks saamise tung on tekitand uuestisyntsi.

Ka meie tahaksime elujõuliste kilda kuuluda, kuid ei ole oma paranemise soovile veel yhiseid sihte leidnud ja kobame, igayks isekylge vedades ning vaevleme koos teiste lääneriikidega, võideldes raskustega sotsiaalsel, majanduslisel ja hariduslisel põllul, kannatades kriisi kriisi järgi.

Uutes oludes on päale ilmasõja raske õiget orientatsiooni leida. Kõik kunst on kohanemise oskuses, olude õiges hindamises ja ei näe veel meil kuskilgi seda tuuma, kust võiks oodata lahenemise võsusid.

Noore riigi myrrisepad peaks olema iseäranis tugevad ja elujõulised; tahaks uskuda, et selle tunnuseks on see rahulolematumus, nurisemine, igavene hädaldamine, mis tihti tyytu ja väiklane, kuid mida olemasoleva elutungi halvalt väljendet kujuna ajutiselt sallida võiks.

Õige kaju peab leiduma kiiresti, sest meie seisukord väikerahvana, rahvusvaheliste huvide lõikepunktis ei luba meid mitte venitada; muidu võiks korraga end võõra hoole all, võeras rypes leida... ja kes hoolitseb ilmapoliitikas teise eest ilma omakasuta?

Milles seisavad siis meie pidurid?

Esmalt selles, et leidub meil — nagu mujalgi — inimesi, kes oleks pidand 50—100 aastat varem syndima. Vähesed soovivad lihtsalt vanu aegu tagasi, teised näevad iseseisva riigi kehastust selles, kui rahval ise oma keskelt tõusnud üleml-valitsev kiht on, kellele teised kõik varad kokku toovad.

Kasvab lopsakalt burši vaim yliõpilaskunnas, asutetakse just nyud juurde korporatsioonid, mil nemad läänes kui ajalooline rämps kadumas on, kasvab ja laiutab end yks tõug inimesi, kelle peamiseks ideaaliks on kord rikkaks saada, mõnusalts ja kergelt elada.

Teiseks teeb melle kahju meie noorus. Et oleme hiljemini kultuurilavale ilmud, et kõiki tegevust ja loomist kaasa ei eland peame nyud valmistöö päält õppima.

Metsarahvad surevad lihtsalt välja kultuuri ja tema, varju-tsilivilisatsiooni mõjul, aga ka meile teeb kahju liig äkiline kiire järelejooks ette jõudnud rahvale — kui oma teada ju kätte oleme saand, siis hingeldame ja oleme väsinud ei tea kui kauaks. Näeme sarnaselt barbaaridele esmalt kultuuri vahtu kui sisu — ning vaht on myrgine ja väikese erikaaluga. Võtame kõigepäält vastu kirevat lõbukultuuri, — ihumyrki, moe liialdusi, peenendet liiderlikkuse variantisid; peagi jõuab selle järgi meie kätte salakihvt pospufaarteaduse nime all: osa ajakirjandust loob rahvale koormate viisi teaduste essentsisid väljahinganud kujul, efektidega, kohutavalt suurte arvudega, valmis vastustes ja peaasi — kuhjaga faktilist materjaali pääliskaudsuse edendamiseks ja teaduse labastamiseks.

Kultuurelu stiili tabada pole kerge; kõrgem kultuur areneb visalt ja kaua, on mitme ja kymne põlve otsimise vaev, on esmalt pändetav ning ymberistutamine nõuab suurt osavust; juurteta puu ei suuda tormidele vastu panna ja juurteta on meie esimese põlve haritlaskund kogu oma ideoloogiaga uues mullas: kus mujal leidub niipalju kindlate aadete puudust, vaadete muutlikust, kus mujal nii tihti endised karskusepostlid hakkavad joodikuteks ja aateline kõnemees tabatakse kahtlase äri juures; ning perekunna elu läheb tihti rappa ja halvemat kodust kasvatust saavad tihti just harit ja jõukamate kihtide lapsed?!

Tahetakse kõike võtta, mis kergesti saadav tsivilisatsiooni einelaulalt ja seda järjekorrata, maitseta, stiilitult ja vastuoluliselt; seda rada tallab ka meie noorpõlve osa, kes tahab kehaliselt tugev olla, et spordi rekorde lyya, aga saali juures ka pikki juukseid kanda, mis spor-

diga hästi ei sobi ja samal ajal ka varakult alkohooli maitsta, mis koguni vastuolus keharakastusega. Meie juurteta olek on meid nii liikuvaks teind, et kogu edesipyydlikkus haiglase kuju on võtnud; mitte parandada, ilustada oma kodu, tõsta ymbrust ei taheta, vaid tormatakse edesi, pyytakse nagu põgeneda oma kannu juurest, väljaronida oma raamidest; tung kooli on enamalt just selle väljaronimisega seotud, tahetakse ruttu koguni uusi, lahedamaid olusid ja kui palju paremat ei anna formaalne haridus kodumaal, siis hakatakse igatsema väljarändamist.

Puudub pietäät, lugupidamine, mis kodu kylge kasvamiseks vajalik ja seda on mõned ärimehed osavalt kasutada suutnud, kylvates oma ajakirjade kaudu laastamise vaimu, kasvatades rõõmutunnet, kui kellelgi äpardub, äratades soovi halba kuulda teistest; iseäranis rõõmustame kui kedagi hästi kõrgelt alla lennata lastakse. Ajakirjanduse yldtoon on niisugune, et igapäevases ryselemises antakse meile mahti vaid uute ehituste pragusid harutada, hooned ise jäävad tähele panemata.

Pikemat aega kestab ju tung kesk- ja kõrgemas kooli ning selle kõrval vältab ikka edesi kitsikus raamatuturul — kuigi raamatute võrdlev hind enam nii kallis pole ja viimaseil aastail paljugi väärtuslikku ilmud on, tõlke- ja algupäralist; kuhu on jäänd see hariduse nälgijane laviin, mis ju mitme aasta eest algas ja juba mõnda aega ylikooli värvatest läbi on vooland?

Paljud arvavad, et alles kõrgemas koolis algab inimese väärtus; üks lastevanem ütles hiljuti ühel koolikoosolekul: „meie kõigi soov on, et meie lastest kõrgema haridusega inimesed saavad“ — ei öelnud tema kordagi, et ausaid tegelasi, häid kodanikke tahaks oma lastes näha... siis kõneles seesama mees, et vene keelt peaks koolides õpetama, et tulevikus Venemaal häid kohti saada! Näib et meil juba hulgake kodanikke on, kes asumaid ihkavad, kuhu oma härraspoegi valitsemata saata ja usuvad lapsikult, et vene talupoeg ykskord jälle võõrsilt peremehi igatsema hakkab. Paljud vahivad yle piiri siin maal, kus nii palju veel söötis on ja harivat kätt ootab ja kuhu saksa valitsus ykskord kavatses teist niipalju elanikke juurde tuua.

Vormiline külge kipub sisu lämmatama; enamjagu võtab kooli kui mingisugust takistustega mängu, jättes kõrvale sisulise rikastumise, mis kool andma peaks; tihti kauplevad vanemad, soovides oma haiglast last just haiguse ettekaändel kõrgemas klassis näha; ei mõelda sääljures, kas lapsel ka võimalik on haiglase hariduslist arenemiskäiku täiusliselt kaasa teha — ei mõelda... muudkui vorm olgu täidet — kool läbi ronit!

On ka neid, kes mugavuse pärast lapsi koolitavad: laps kodunt tylist ära. Nagu raudteel on pakkide hoiukoht, nii on neile kool laste hoiukoht.

Agas Kristus, Muhammed, Buddha ei olnud koolis käänd ja ei mõistnud vahest kõik kirjutada. Ja kui ykskord ajalooliselt kauguselt

hakatakse meie vabadussõda hindama, siis tõuseb esile yhe isiku suur kuju, kes palju otsustavaid samme tegi ja sääljures ametliku sõjalist haridustki ei olnud saand, vaid lihtne meremees oli.

Kui nende piltide juurest keskkooli myyride vahele asume, ei või oodatagi, et meie sääljures hädä näha saame.

Kannatame ka siin pärvuse koorma all: oleme endisest vene koolist kaugemale pyydnud, kuid tegelikult peaaegu kõik endise materjali ja kõik õppeained alles jätnud; oleme aga sääljures ka moodsad tahtnud olla, uusi õppeaineid ja nende osasi juurde soetand — igayks tegija oma teada kõige tähtsama juurde lisand ja lõpuks on kool veel kohmakam kui endine. Keskkooli üldsunduslikkude ainet hulk on 15-ne pääle seadusega kinnitet; sellele tuleb lisada veel yksikute harude sunduslikud ja valitavad õppeained. Selle tõttu on paljude ainet nädalatundide arv 2 mõnes aines koguni 1.

Ajakirjanduse kõmuga ja tänava käruga pilbastand tähelepanu saab siin veel rohkem killustet ja nyrit. Soovime kõik hädä lastele ja tahame selle tõttu kõike hädä lapsele õpetada — ei kysi kas mahub kõik sisse ja kuidas, missuguses korras on see seeditav. Trükikunst on ammugi leitud, raamatud on olemas, ka entsiklopeediad; meie aga tahame elavaid entsiklopeediad ja teadete büroosid luua, muidugi lyhikesi ainult ja ebatäpseid, sest inimese organismi ei saa vist kunagi sõnaraamatuga lõpuni võrrelda.

Selle suure töö juures, millesse uppund oleme, ei ole meil aega niisuguse tyhise asjaga tegemist teha, nagu noorsoo tyhishoid ja yсна imestame, et sõjakooli vastuvõtmise eksamitel $\frac{2}{3}$ sisseastujaid praaki läheb, sest et neil vigased kopsud on.

Verevaeseid haritlasi, kulund erkudega tuima kodanikku kultiveerime meie oma taimelavades; vene kesk- ja kõrgem haridus oma tarbetu materjali rohkusega olid intelligentsi saamatust tingind nii, et hädaaegadel vene intelligents oma vastutavate ylesannete juurest lahkuma sunniti. Meie tallame neidsamu radu; meie haritlased on vene koolis algatusvõimest palju kaotand, kuid laseme edesi õppida sadandeid ametnikke õhtuseis keskkoolis, et saada juure jõuetust; õpetajais on rohkem värskust just ylikooli haridusest isikuis. Otsustetakse: seda asja peab ometi iga harit inime teadma... Yks verevaene, väsend intelligent on ka kooli tulipunktis — ma mõtlen õpetajat — kes juba alguses tihti rasketes majanduslistes oludes yles kasvas, ylikooli lõpul juba väsend oli, sõja, revolutsiooni ja sellele järgneva vaimutöölisele raskema aja läbi on teind ja ka tänapäev kosuda ei saa, sest et tema tööga liiga koormatud on.

On mitmeidki, kes pyyavad koolipõllule parandust, värskust tuua, kes tahavad rajada uusi teid, kuid ei saa jalgu alla. Kõiki halvab alaline tundideandmine: ettevaatlikult hinnates teeb igayks $1\frac{1}{2}$ tööd, õpetades nädalas 36 tundi 24 asemel ja 24 ei ole ka mitte

väike arv, kui oma tööd tõsiselt võtta. Inimene, kes värskena koolipõllule asub, kulub juba paari aastaga — imeruttu niveleerib vaimline yletöö. Seda peab ise läbi tegema, et tunda mis tähendab alati anda ja anda, kui pole aega endal oma teadmisi uuendada, värskendada, töötulemusi vaadelda ja võrrelda.

Alaline töösolek võerutab õpetaja ära vanadest tuttavatestki; endised ylikooli sõbrad — arstid, advokaadid jäävad eemale, kõik vaba aeg kuulub puhkusele, ymbrus jääb võõraks. Vaadake ringi, kus on õpetajad seltskunnategelased, kui palju neid on? Kas on see loomulik? Kas see peab nii olema, et õpetaja on eemal eluvoolust, on „koolmeister“, üks

isesugune olevus, kes seltskunda hästi ei kõlba ja kellest sellepärast just suuremat lugu ei peeta (tuletame meelde, kuidas direktoreid riita seati sadamasse Soome presidenti vastu võtma ja neid ei esiteletudki, niisama „spaleer“...)

Häda on praegusel ajal palju ja rumal oleks oma kihi hädasid tähtsamaiks pidada.

Kuid needsamad kibestund, väsind inimesed lähivad lapsi õpetama — igava ilmega teadust õpetama ja kuidas nad ka ei pyya seda vahel peita, lapsed tunnevad instinktiivselt, et töö õpetajat ei huvita ja hakkavad ise ka haigutama. Hulk nägematuid niidikesi peab õpetaja võimetes peituma, et kasvandikkudele tööd huvitavaks teha, et tarvilikkuse tunne

K. N. K. I suvikonverents Otepääl 1925. (mõned osav. puuduvad).

tekiks; see on kunst, mis tarvitab palju vaimu energiat ja eeldab vaimuvärskust.

Ei saa kunagi õiget õpetajate koosolekut pidada, ikka mõni puudub — on kuskil tööl, ei saa tööd yhtlustada, võtteid ja nõudmisi liita — ainult kõige hädalisem saab tehtud; koolielu peenenemisest ei või unistadagi. Kasvatajaid ei ole, instruksioonid on päberil, kellegi pole aega õpilaste kodust elu vaadata; kooli valitsevad ainult juhataja ja abi ja nende töö on selle tsentraliseerimise tõttu politseilik ja kantseleilik.

Õpilased võõrduvad vanemais klasses, elavad oma ette — ei ole kes juhib, kes kasvatav — iseäranis suurtes vanades kasarmkoolides, ja terve kooli ehitus on mõnele lapsele nagu üks suur mõttetud. Abituriendi sõna on läbi löönd laialt — s. t. äramineja, väljavataja — võõralt lähivad nad tihti ära, ammu igatsedes — ei ole neist abilisi ega kaastöölisi

tehtud, vaid võõramaks nad lõpul jäävad.

Mis halvab õppetöö ja õpetaja hoogu on ka tunne, et tööl suuremat mõtet pole — meie valmistame suures ulatuses turukaupa, teeme turutööd aga turg näib puuduvat ja seda igavam see ryhkimine millele ei näe lõppu; sõja-aastail võis paljugi välja kannatada hääs lootuses lähema lahenemise pääle; nyud lahenemist ei aima.

Igava, õppiiaile vastumeelse töö eest tahab tegija seda suuremat kasu, keskkooli lõpetajad on mõnikord õige nõudlikud, tahavad tänu kuulda neile vastumeelse õppimise eest, on koguni niisuguseid, kes arvavad, et riik peaks neile toetust andma lõbusõiduks pääle kooli lõppu.

Neetud talu võsukesed tulevad sarnase korra juures ikka uuesti ilmale. Ma olen paljuid keskkooli õpilasi kuulnud ja näind kes oma hariduse pääle niivõrd uhked on, et majatee-

nijaga juttu ei tee; oma haiget ema majapidamises aidata häbenevad jne. — nad olevat millegi peenema jaoks!

Elu paneb praegu keskkooli päale palju erakorralist musta tööd: on vaja harjutada neid elemente, mis vanus kultuurmais iseendastki mõistetavad, kindlad on, meil aga veel lödvad — on vaja harjutada lihtsat kombeõpetust, viisakuse reegleid, lubaduste pidamist, täpsust, tagasihoidlikkust; see peab tulevikus muidugi varem õpetet saama, kuid praegult ei suuda ka iga keskkool seda kyllaldaselt teostada — aeg kulub mingisuguse „targema“ tegevuse päale.

Keskkooli tõstmiseks ja tema sihtide selgitamiseks on vaja eeskätt, et kooli ehitust kandev samm — õpetaja saaks elavaks inimeseks tehtud, kes ilmas liikuda saab, värskeks ja loovaks jääb. Keskkooli peened ylesanded nõuavad õpetajat — kunstnikku, loojat; see on vastutav kasvatus — aedniku töö kõige hädaohtlikuma nooruse kallal 15—20 aastates — mil kujuneb, kas inimesest saab ehitaja või põletaja; ylikoolis on hilja hingestada!

On vaja hoolikat juhtimist ja eeskujut, kaasakiskuvat vaimustust; peab loodama lähedast majanduslist tingimused — kuid mitte lappima hädaohtlikul viisil, nagu nyud, kus tahetakse õpetajaile tasu klassivihkude parandamiseks eest määrata — ei tohi tykitöölise hingelaadi koolis yhegi asja juures kultiveerida; töölobu peab tegevust edesi viima.

Kogu kooli ehitus tuleks paenduvamaks teha, õppeainete arv ja ulatus lahtiseks jätta; ei ole tähtis mida ja kui palju õpetatakse, vaid kuidas ja milliste abinõudega; on tõesti palju huvitavaid ja kasulikke õppevahendeid ja aineid olemas, tuleks aga igat juhust ja kohalisi olusid kasutada, hoolitsedes kõige päält aine arendava sisu ja värskuse eest, aga mitte välja minnes mõttest et „seda peab igayks harit inimese teadma tingimata!“ Hariduse salvede sisu kasvab kiiresti ja kui hariduse mõõdupuuk võtta faktilise materjali rohkest mälus, siis jääksime kyll varsti hätta, soovides et inimese aju mahukamaks ja elukestvus palju pikemaks saaks tehtud. Kas ei võiks näiteks, mõni keskkool metsa paigutada, et haiglastele lastele värsket õhku anda ja rahulist mõtete koondamist harjutada; õppeainete hulka võiks sääl ka kannujuurimist võtta (elemendid: mehaanika seadused, fyysiline töö, värske õhk, tööriistad).

Meie lõppsihiks on, et tahame intelligentisi, selle sõna tõsisest mõttest; seda tuuma, mis oleks rahva pääajaks, mis oleks töeteenistuses ilma kasu tagamõtteta, mis instinktiivselt kõike võltsi, odavat endast välja tõrjuks. Kultuursete huvidega inimesi vajame, kes näeks kaugemale yle tänase leivamure ja viletsuse; elurõõmsaid, terveid, värskeid inimesi.

Kas keskkool ei võiks saada algatajaks, vaimuoaasi tuumaks, tervenemise alliks, kust tekib loomingu elevus, karske maitse? Selleks ei ole mitte imet vaja, vaid vaateid muuta, väärtusi ymberhinnata. Kirjandust tuleks õpetada niipalju, et õpilane oskaks ise vahet teha väärtusliku ja halva vahel, õpiks armastama

lugemist, leiaks raamatuis häid, ergutavaid seltsilisi; selleks tuleb mõne yksiku kirjaniku loomingu ja isikuga põhjalikult tutvuneda, kuid tarbetu on kõikide kohta õppida, et kus ja millal syndind, kus valla ja kus kihelkunna koolis käind, millal ja mida kirjutama hakand jne. jne. Kirjandusline maitse peab rajat saama ja selleks on tarbetu, koguni kahjulik, statistikaga koormata.

Loodusteaduse yldiseks sihiks on õpilast sygavale veendumusele looduse seadusepärastusest tuua, et siis sellele ilmavaadet ja suhtumist yhiskonnale luua, näidates, et ka yhiskunnas, kui kõrgemat liiki organismis, peab kõige päält valitsema kindel seadus, seaduse austamine ja täpne täitmine; mõned võivad ju ka kaugemale minna omas uurimistes ja erineda neis, kuid kõigile kõiki päale sundida, — selleks leiame kyllalt näiteid igapäevasest elust, et paberi järgi väga harit inimesed näitelaval ainult operetti vaatavad ja oma tegevuses seadusi rikuvad; seda võib ainult sellega seletada, et palju on õpitud nii, et palava töö juures pole aega jatkund sisusse ja sihtidesse syveneda.

Tähtsamat osa etendab ikka õppeviis, mil teel teadmised on omandet: midagi ei pruugi valmilt anda, kõik tuleb leida, uuesti läbi elada, vaeva näha — inimsoo arenemisastmed, leiduste valud osaltki kaasa teha... siis alles ilmub kõik kultuur teises, õiges valguses, tuleb õige väärtuste hinnang — ja selle tööviisi juures ei võigi nõuda, et saaks läbi võtta palju faktilist materjali.

Meie ei tohi nooruse hoogu mitte lammata, vaid peame teda õigele teele juhtides pyydma mitte koolile yksi, vaid ellu saata hooliselt; selleks pole vaja pikka kooli; eeskujuliku sisseseade, õppeabinõude tarviliku arvu juures, kabinetide, töökodade ja raamatukogudega ning lugemislaudadega varustetult peaks meie koolis tööd tegema ja siis ei ole tarvidust kooli pikale venitada.

Keskkool: juhtide valmistaja; mitte uhkeid eestvedajaid, vaid juhte, kes kannavad pärast oma vaimustuse laiail, aitavad tervet rahvast hingestada; ei istu mitte laua taga, määrusi välja andes, vaid liiguks ja liigutaks isikliku mõjuga, sõnaga, eeskujuga, oleks iga asja juures ja ei igatseks mitte mõnda senaatori kohta, kus rahulikult tukkuda võib ja oma juubelipäeva oodata; need oleks juhid — suurema koorma vedajad — teadvad selles, et loodus neile enam on annud ja nemad selle tõttu on sunnit ka enam teisteile pakkuma — kohustuse, vastutusetunne peab peen olema vaimutöölisel.

Ja millal peaks jõudma meie nii terve ilma-vaate juurde, et vaimu ja fyysilise töö tegijate vahel ainult vahe on funktsioonides, mitte isiklises väärtuses; kas jõuab kunagi aeg et perekund elab — põlv-põlve järgi — kord vaimu-, kord fyysilise töö tegijana — see aitaks suuresti hoiduda degenerereerumast!

Oleks kurb mõelda, et kõik kultuurid ainult selleks märke tõusevad, et enne valmimist kristikku langeda; tahaks uskuda, et meie suudaksime leida kord õige, pysiva arengu tee.

Kool ja poliitika.

Sageli on pahanudet selle yle, et kooli poliitika tallermaaks muudetakse. Ja täie õigusega. Tallermaaks nimetame maakohta, millest yle käind sõda, tuli, katk. Ja kui jõuaksime muuta kooli seesuguseks laastet maakohaks, siis peaksid kivid kisen-dama. Seepärast on seletetavad nõudmi-sed: kool olgu väljaspool poliitikat, kool ei tohi poliitikaga tegemist teha, kool peab poliitikast kõrgemal seisma jne.

Nende ridade kirjutaja on arvamisel, et suur osa pahedest ilmas synnib teadmatu-sest ja arusaamatusest. Ja arusaamatust on meil nii palju, nii palju traditsioonilist arusaamatust. Arusaamatuseks tuleb nime-tada ka seda suurt kartust, mis tekib alati nende kahe mõiste yhendamisel: kool ja poliitika.

Mitte ainult harilik kodanik ei eita seda yhendust, vaid ka koolielu juhtivatele meestele ajab juba selle yhenduse nime-tamine kananaha ihule.

Miks siis?

Traditsioon ei luba teisiti.

Käesolev kirjutus pyyab seda kysimust ka teisest kyljest valgustada.

Kõigepäält pyyame selgitada käsitetavad mõisted. Vaatame mis on kooli ylesan-ded, millega tegutseb poliitika, ja, võib olla, läheb meil korda senniseid arvata-vaid vaenlasi lepitada.

Kasvatuse eesmärgid muutuvad yhes aja-ga. Kui alles hiljuti parunite ja vaimulik-kude seast hoiatusi kuuldavalle tuli, et talumehe pojast hariduse omandamise teel hobusevaras pidi saama, siis ei sõanda tänapäev enam keegi selle väitega välja tulla. Kui mõne aja eest sellest kyllalt oli, et osati piiblit lugeda hingeõnnistu-seks, siis seab tänapäeva elu inimesele palju suuremad nõudmised. Piik koolide õppekavadesse näitab, et siin entsyklope-diste tahetakse valmistada. Kool pakub teadmisi igalt elualalt. Kooliõpetaja peab võima teadliku pilguga kogu elu pääle vaadata. Uued elumõistatused peavad teda nende lahendamisele kihutama.

Aga see pole veel kõik. Kool ei pea mitte ainult õppekohaks olema, vaid suu-remal määral veel kasvatusasutuseks. „Alg-kooli õppekavad“ seavad yles nõudmise:

„Kooli ylesanne on kasvatada väärtuslikke kodanikke. Kodaniku kasvatamisel seisab esimesel kohal aga tahtejõu, iseloomu kasvatamine . . . Siit järgneb, et yhiskunna-õpetusel on kõige vähem lubatav kuiv raa-matulik olla. Vaimustav töö ja tegevus õp-petunnil ning õpilaste yhisettevõtetes võiks siin kohasemaks meetodiks olla“ (lhk. 52).

Nii siis on meie kooli ylesanne ko-danikke kasvatada. Ka selles suhtes oleme suure sammu edasi jõudnud viimase kymne aasta jooksul. Enne iseseis-vusaega kasvateti meil truualamlisi riigiala-maid. Ja nyud — vabu, iseseisvaid, ennast määravaid riigikodanikke. Jätame kõrvale selles kirjutuses kõik teised kasvatussihid ning piirdume vaid riigikodaniku kasvatus-e mõistega.

Demokraatlik vabariik seab oma koda-nikkudelle suured nõudmised. Iga koda-nik olgu teadlik riigi ylesannetest, iga koda-nik on kohustet sõna kaasa rääkima riigi seadusandluse ja valitsemise alal va-limisedelitel kaudu. Kui tarvilikuks koda-niku osavõttu riigiellu puutuvate kysimuste lahendamisel peetakse näitab riigikogu kom-misjonide arutelu: kas rahvahääletamisest osavõttu mitte sunduslikuks teha. Kui tähtis sel puhul on kodaniku arusaamise vajadus riigiellu korraldamisest ei tarvitse vist enam seletada.

Kus peab riigikodanik sellekohase ette-valmistuse saama? Kas mitte koolis? Aga sellega oleks poliitika juba kooli toodud, ja see oleks traditsiooniliste maksvate vaa-dete järgi lausa lubamatu.

Yhelt poolt nõuab riik koolilt riigi-kodaniku kasvatamist, mis sisaldab eneses riigiellu, s. o. poliitikasse puutuvate kysi-muste selgitamist ja valgustamist ning nende järele tegutsemist, teiselt poolt aga leiab see yldist hukkamõistmist. Siin peab jäl-legi peituma mõni arusaamatus.

Vaatame järgi mis see poliitika õieti on, et teda nii kardetakse.

Paul Herre „Poliitiline käsisonaraamat“ ytleb selle kohta järgmist:

„Poliitika. Laiemas mõttes tähendab see sõna iga praktilist ja teoreetilist seisukoha-võtmist riigi ylesannete ja riikide vaheliste suhete kohta. Praktiline poliitika on pyye

mõjutada riigielu arendamist poliitiliste parteide, ajakirjanduse jne. kaudu. Hääduga töötamise eeltingimuseks praktilise poliitika alal ei ole küllalt, et poliitika-tegelane teab oma riigi ajalugu ja asutusi ning suhteid teiste riikidega, vaid tal peab ka selge pilt olema nendest ylesannetest, mida yldse riigilt nõuda võib ja nõudma peab. Viimaste kysimustega tegutseb teoreetiline poliitika.“

Selles seletuses ei peitu midagi, mis keelaks koolis käsitada kysimusi, mis kuuluvad poliitikasse. Siin peab siis midagi muud põhjuseks olema, midagi muud, mis moraaliga kooskõlas pole.

Ja, tõepoolest, poliitikaks peetakse just seda erakorraliselt negatiivselt silmatorkavat parlamendis, kõnekoosolekutel ja ajakirjanduses. See ei ole poliitika. See on poliitika anejalgades. Nagu nägime on poliitika riigielu kysimustega tutvustamine ja riigielu arendamise mõjutamine. Kui arvatakse, et pooliitikaga anejalgades yhte või teist saavutatakse, siis on see arusaamatus. Järelikult pole see poliitika. Ja seesugune „poliitika“ tuleb eemal hoida mitte ainult koolist, vaid igast kohast kuhu inimese silm ja kõrv ulatab.

Päale selle on veel põhjusi poliitika kooli toomise vastu. Arvatakse, et isiklik moraal on üks asi ja poliitiline moraal on sootu teine asi. See, mis isikulle keelab, võib poliitikategelasele lubat olla ja vastupidi. See arvamine on nii yldine, et isegi hariduselu juhid seda pooldavad. Eriti arvatakse tarvilikud olevat n. n. poliitilised „ärisaladused“, diplomaatilised ebatõed jne. Ja kui nüüd koolinoorsoole kõiki neid „peensusi“ seletada, siis võivat see nende isikliku moraali langetamisele kaasa mõjuda.

Ka selles kysimuses on põhjuseks arusaamatus. Kes seda väidab, et isiklikus elus olgu juhtnõõriks üks moraal ja poliitilises elus teine, see ei tunne küllalt hingeelu ja yhiskunnaelu seadusi. Meie teame ju, et inimeste yhiselu võimaldajaks on usaldus yksikute inimeste vahel ja usaldus yhiskundlikkude ryhmituste vahel. Ka riikide vahelises elus ei või olla teisiti. Ei usaldeta isikut, ryhmitust ega riiki, siis ei või ju temaga läbikäimist olla. Usaldust aga ei võideta „erimoraaliga“, vaid yldinimliku moraaliga. Sellega langeb ka

see väide poliitika kooli toomise vastu.

Viimaseks takistuseks poliitika kooli toomise vastu võiks olla veel „parteipoliitika“ kysimus. Ega muidu tekiks n. n. „poliitika“, kui poleks parteivahelisi hõõrumisi, arusaamatusi, valimisteeelseid „mahategemisi“ jne. Parteipoliitika on parlamendis tylide tekitajaks, parteipoliitika selgitamine ajaks ka õpilased omavahel tylli — nii arvatakse.

Pole vist verisemaid sõdu olnud kui usu-sõjad, siiski õpetame ometi tänapäev koolis õpilastele usuõpetust, ilma et neid usulisele märatsemisele ässitaks. Niisama mõisteta on ka poliitiliste, ja kõige kergema vaevaga isegi parteipoliitiliste, kysimuste selgitamine õpilastele, ilma et tarvitseks sõjajalale ajada.

Kui tsaristlik Venemaa kooli truualamluse kasvatajaks seadis, kui S. S. S. R. kooli kommunismi taimelavaks teeb, siis ei tohiks kahte arvamistki olla, et meie oma demokraatliku riigikorra selgitustööd koolides teha tohime. Demokraatliku riigi praktiline poliitika teostub aga pääasjalikult erakundade tegutsemises — parteipoliitikas. Järelikult peame otse riigi enese huvides parteipoliitika kooli tooma. Ta tuleb kooli tuua mitte vihavaenu õhutamiseks, nagu seda mitmelt poolt arvatakse ja kardetakse, vaid kodanikuõpetuse ja kasvatus vahendiks.

Kui sallivus on üks voorustest — ja ta on seda, — siis tuleb seda voorust kasvatada just neil aladel, kus ta kõige kergemalt sallimatuseks muutub. Et parteipoliitika käsitlemine koolis üks raskematest ainetest on, selle vastu ei taha me vaielda. Aga aine käsitlemise raskus ei tohi tema koolist väljajätmise põhjuseks olla. Tuleb kõikidest raskustest yle saada ja aine käsitus nõuetavalle kõrguselle seada. Kõigesuuremaks raskuseks võib saada õpetaja erapoolikus. Kuulub õpetaja oma poliitilise meelsuse poolest yhte või teisi erakonda, siis hakkab ta paratamatult oma katseid propageerima ja jätab teised vaadata sile toomata või hindab neid vaid veel vaatekoha järele. Seesugune yhesuguse on muidugi lubamatu, aga õpetada võib seda yhekylgust ju igal alal otplaanile tuua, kui tal selleks kalduvusi jn. Usuõpetus, kus seisukohad nii väga mitmesugused võivad olla, pakub väga

palju õpetaja enese vaadete propageerimiseks võimalusi. Ajalugu on samuti aine, mille yhekylgse käsitamise eest on alati hoiatet. Kirjandus, maateadus, isegi matemaatika võib õpetaja yhekylgsete vaadete propageerimiseks materjali pakkuda. Neid võimalusi ei tarvitse ju ainuyski poliitikakysimuste käsitlemisest otsida.

Päälegi hoiatab selle eest õpetus- ja kasvatusteadus. Mitte õpetaja isiklikud veendumused ei tohi õpilaste mõtteilma mõjutajateks olla, vaid objektiivne tõde. Õpilased ei tarvitse teadagi, missugused seisukohad õpetajal ses või teises kysimuses on. Mida nooremad kasvandikud on, seda enam pyyavad nad tugeneda autoriteetidelle, aga kuski pole autoriteet kahjulikum kui siin. Vanematele, iseseisvamatele kasvandikkudelle ei mõju autoriteet enam nii masendavalt, sellepärast ei tarvitse teda sääil nii karta kui nooremate kasvandikkude juures.

Ma nimetasin, et kasvandikkude mõtteilma mõjutajaks peab olema objektiivne tõde.

Kuid mis on objektiivne tõde poliitika alal, eriti veel parteipoliitika alal?

Inimsoo ajalugu näitab, et inimesel on

tung vabaneda ymbritseva looduse, yhis-kunna ja enese loomuse köidikuist. Ajalugu näitab ka et see tal teatud piirini on korda läind. Ajalugu näitab veel, et tarvitades otstarbekohaseid võtteid inimelu korraldamisel inimese vabanemine synnib kiiremini ja vähemate ohvritega. Aga kõige selle juures näitab ajalugu kui suured eksimused ja kõrvalekaldumised on siin võimalikud kui ei tunta ajaloo arenemisseadust. Ajaloo arenemisseadus tahabki olla selleks objektiivseks tõeks, mis kasvandikke peab juhtima parteipoliitiliste selgituste juures,

Kõige lyhemaks väljenduseks objektiivsele tõele olgu sõna — demokraatia.

Kui demokraatia teostajaks on demokraatiat tunnustavad poliitilised parteid, siis peaks otsekoheheseks nõudmiseks saama asjaolu, et noored kodanikud juba koolipingil selge teadmise omandaksid demokraatiast, demokraatia teostamisest ja demokraatia teostajatest.

Demokraatliku riigi demokraatlik kool peab demokraatia teenistuses olema.

KJ. ELFELT.

Daani nooruse rõõm ja norg.

Kymme aastat lyyrikat.

Uuemal Daani lyyrikal on, arvates tema algust Emil Bönnelycke debyydist *Ild og ungdom* (Tuli ja noorus*), varsti kymme aastat selja taga. Imelik saatus on valitsend selle lyyrika yle ja sundind daani värsi sinna, kus see tänapäev seisab, languse äärele üsna lähedal.

Terve see lyyrika algas nii elavalt. Temas oli hoogu ja tõusu tundmatu, ainult aimatava sihi poole. Ta esines imelikus vastandis eelmiste päevade maheda daani lyyrikaga, kus vahetpidamata oli yksainus „mina“, kes väljendas omi rikkusi, oma usku ja kahtlust. Ja see oli kõige tähtsam. Vormid olid peetud nii traditsiooni lähedal kui võimalik, ja luuletajaid nimeteti Valdemar Rördam, Johannes Jorgensen, Olaf Hansen, Sophus Claussen, Kai Hoffmann. Ei olnud kahtlust selles, mis nad tahtsid anda oma otsustavana ja lõplikuna elu põhimõttena või missuguseid võimeid ja oskusi nad soovisid oma värssidesse sisendada.

Teisiti on lugu selle lyyrikaga, mis tuli esile ja jõudis oma haripunktini viimase

kymne aasta kestes. Kui selle lyyrika ase-tame suhtesse ajaga, saame paremini aru sellest pöördest, mis daani kirjandus-ajalugu on teind: rändamine ristiusu vastu.

Noored luuletajad, kes algasid võitlust oma eluvaate pärast maailmasõja puhkemise päevil või mõni aasta hiljem, olid omandand uue väljenduslaadi. Neil oli iseenesel niivõrd ylevaadet, et neil võimalik oli asjaolusid yksikult vaadata, ja yhtlasi nii vähe ylevaadet, et neil igal ajal võimalik oli yksikasju nägema anduda, kui see neile oli kohane.

Temperamenti oli neil, juhtivaid mõtteid mitte. Igatahes pyydsid nad seda katta, sest — seda osutab nyud lõppeva arenemise tulemus — nad olid iseenesega eksiteel. Oli kõige nõukam põgeneda. Nõnda syndis linnaluule. Luuletajad leidsid suurlinnas yd-teguri iseenesele. Nad syyvisid selle kaootilisse kihasse, võib olla salaja kaotades osa iseenesest, aga parem oli unustada, unustada. Luuletaja kaob ja moondub linna ja selle mehhanismi osaks. Nõnda algas ja arenes Emil Bönnelycke kui ka Tom Kristenseni

Koolmeister.

W. Geizler.

lyyrika. Nende luuletuse metoodika esitab midagi sellast. Nende terved luuletuskogud kujutasid pildiatlast, seda, mis oli näha sõidul trammis läbi linna yhest lõppjaamast teiseni.

Sama yhiskondliku mõju all sai Tom Kristensen kommunistiks („Elu Arabesk“, „Teine“); mitte olla iseennast seda otsiti, suluda kollektiivsesse kõkkukõlasse. Ja oli lihtne nii kaugele jõuda. Nii unusteti myras oma sihitus ja rahutus ja moonduiti elutõendajaks kõigest jõust. Yldsuses oli nalg lyyrika ja selle jaatava elutõenduse järele, see tuli nagu troostiks raskeil aegadel, see oli peaaegu enne tundmatuks ilmutuseks.

Luuletuskogud võisid ilmuda 3–4 trykis. Need luuletajad ei kannatand mõnulemist. Ei leidnud kõikuvust ja teadmatust. Nende hymnid hoo ja liikumise ilule olid nii täis põnevust ja jõudu, et neid peeti uueks elukäsituseks mitte ainult lugejate poolt, veel pahem: ka luuletaja enese poolt. Isik väljendas, võib olla, yht osa oma igatsusest, aga see „mina“ oli juuretu ja ilma seesmiselt siduva autoriteedita. Usuti oma autoriteedilagedasse „minasse“. Luuletaja võis ainult tunnistada: Mina olen maha, tänav, rong, kiosk, või, mida ta just valis.

Linnast juhtis see joon edesi välja. See luule haaras ymber maakeri. Ta sai eksootiliseks. Luuletaja matkas Indiasse ja Lõuna-Ameerikasse. Tunti rõõmust rytmii võõrastes nimesdes ja mindi kooli sellaste maailma-imperialistide juure, nagu Walt Whitmann (ja tema daani austaja Johs. V. Jensen). Knut Hamsun'ist saadi aru paremini, kui

millalgi, tunti temaga kaasa ja kanti nagu tema kirjut voodrit kybaras. Nõnda arenes see lyyrika, et lõpuks kosmopoliitiliseks saada. Luuletuskogud omandasid nimesid kirjude nähtuste ja unede järele: „Vau sulg“, „Vabaseikleja unistused“ (Tom Kristensen); lyyrilises proosas on mainitavad „Joscha Ogot“, fantastilised värviromaanid „Spartaanlased“ ja „Auroora“, kõik Bonnelycke'lt.

Selle luule näilisel jõusööstil polnud kaugele põhjani. Kogu asi oli lõpulikult humbug. Rikkalikud rytmilise ainekäsitluse võimed peitsid ära puuduliku sisu. Jõud oli ainult improviseerit. — Uusi luuletajaid tuli juure: Fr. Nygaard ja Hans Hartvig Seedorff.

Nygaard'iga saab varsti valmis selles yhenduses, kus lyyrika pidi kohanema ajaga. Temal oli ainult vorm aja määrat. Nii võrra kui selle ilme selgus, võib seda kutsuda ekspressionistlikuks. Sisu oli puhtlyyrliline paremas mõttes. Ta oli läbi ja läbi idylline; tema luule suurepärase tehnika tagant paistab välja päikese paistelise idyllimeelsus, sigiv ja peenelt harit maa voodava viljaga. Tema polnud nii selge omas arenemises kui teised ja ka mitte nii edenend. Aga ka tema on nyud kommunistiks hakand. Temas oli nähtavasti sama tung kui teisteski. Tema tunneb nähtavasti ka kollektiivst vabastusena ja rahuldusena oma rahutule meeolule. Tema viimane raamat näitab seda selgelt.

See on romaan „Köver kevade“ (1925), kunstiliselt tasakaalutu ja valmimatu raamat, aga tarvilik kui ühe rännaku lõpp, millel pidi siht olema. Jah, see siht! Tema

Byrokraat.

W. Geizler.

lyyriksed luuletused, kõige paremad kogudes *Flag og trimpler* („Lipp ja plagud“) ja *Opbrud* („Teelminek“) on nyüd oma seletuse saand. —

Kymneaastasel lyyrilisel elukäsitusel on veel üks tegumood, mis ühenduses linnaluulega vajab nimetamist. See on lyyrika, mis jätkab 80. a. ja 90. aastate elujaatamise hurma, eriti Drachmann'i. Vorm on sama täiuslik; suur sylelev liigutus on ka sama. Kõige õilsen nimi on Hans Hartvig Seedorff. Tema tunnistab, nagu ta ise ytleb, roosi usku. Tema kõige parem eluvaade on tõstet klass bourgogne'iga ja see ilu loor, mis halemeelsusse võib mähkida maailma. Ka see lyyrika, äärmiselt täielik oma vormis, nõuab unustamist. Luuletuskogud päälkirjaga „Viinaväädid ja efu“ ning „Marjaroos“.

Dionysos on Jumal. Tähtis on ainult sellest ajast ärajoosta, mis meelt koormab. Ka see rohkem seotud lyyrika loobub „minast“. Ka see luuletaja vajab autoriteeti, kes oskab käskida. Luule moondub heledaks nägemuseks klaasi viina ääres või kevadiseks joovastuseks langevate kirsipuuheelbetega (nõnda ta „Marjaroosi“ paljud võluvad luuletused). Või on need joovastava kevade unenäod punaseks lakeeritud templiga ja pyhade valgete tuvidega Mikaado kaugel maal, „Sada teed“. Ka ta elamus suurest vene revolutsioonist saavad väikse koketi salmikuju: „Daanist kuni Dvinaani“. See on Seedorffi kohta tyybiline, et ta võib laulda, et ta võib kõik ymbermuuta oma meloodiaga selleks, mis soovib.

Kogu see lyyrika peatus võrdlemisi ruttu, sest et tema sygavamaks saladuseks oli liig pääliskaudne elusuhtumine. Seedorff algas uut vormimist, uut usutunnistust. Uued liigutused tulid ilmsiks tema lyyrikas, mis nähtavasti unustasid pöörde päälhakkamist. See oli ainult nõrgalt tähendat; siis ta vaikis ja oli vait 5 aasta kestes. Tema viimase luuletuskogu viimases luuletuses loeme tema uut tunnistust: „Sa (surm) tahad mind ustavalt silmas pidada ja valvata mu sammu“.

Ka Tom Kristensen vaikib. Vahepääl on daani kirjandus muutund elukysimuste võitlusväljaks; selles ei puudu võitlus usu-liste veendumuste pärast, millest ka lyyrika on määrat osa võtma. See on vana võitlus usu ja teadmise vahel, mis jälle on nähtavale tulund. Vahe on ainult selles, et see nyüd on lyyriliselt tingit; varem oli filosoofiline käsitlus. — Võitlus kihab nyüd ristiusu tunnistamise ymber ja riidlus näitab, missugune väärtus viimase kymneaasta lyyrikal oli, kui ta nii pika võitluse järele peab veenduma selles, mille eitamisega ta algas: et „mina“ vajab autoriteeti. Keegi ei usu rohkem autoriteeditusse „minasse“. Et teed juhivad kahte nii vastandlikku kohta, nagu ristiusk ja kommunism, ei olegi nii imelik, kui tunda aja tõukejõudusid ja eeldusi.

Emil Bönnellycke jätab jumalaga omas viimases romaanis „Uus noorus“ (1925) ise-

ennast, kuidas ta varem oli, kui ka seda aega, millele ta oma lugupidamist oli avaldand. Lyyriline fantast oli jäet oma saatuse hoolde ja meie näeme, kuidas ta sidumatu fantaasia teda yle ta positiivsete lisanduste moodsasse arengusse viis välja hukatusse ja hävingusse. See, mis nõutakse, on tõelisus ja jälle tõelisus, ilma et lähemalt öeldaks, mis see õieti on. Kas see peab enne kõike tähendama indiviidi, keda kõrgem võim juhib? Võib olla. — Bönnellycke tunnistab oma uueaigse luuletuse pidulikult ymberpöörämist ristiusu poole, mis nõuab alandust ja allaandmist. Sellega on kõikide moodsate luuletajate patukahetsustee näidat. Kymne aasta luule pankrot on paljastet. Jaatav elutõendus, yhendet juubeliga tehnilise täiuse yle, on osutund vääraks.

Esimesed tundemärgid, et pööre varsti pidi tulema, leiduvad Otto Gelsted'i juures. Ta on vähe produktiivne, ettevaatlik vormis ja kõige subjektiivsem uues daani lyyrikas. Temast väljub äraytlemine. Temalt tuleb kuuldavale hukkamõistmise hyid moodsa asja ja selle — ameerikalikus stiilis — areneva mehhanismi välise austamise vastu. Esimest korda luuletuses „Reklaami laev“ (*Digte*, 1924). Kui elukäsitusel, mis moodne lyyrika omale kymne aasta jooksul on ehitand, mitte ei olnud leplikumat arvamist, miks siis mitte lasta kõik õhku plahvatada? Otto Gelsted tegi seda. Ameerika reklaami laev sõidab sadamesse, laadit kõige ameerika kultuuri toredustega, ja lastakse sääl õhku yhe väikese blondi mehe poolt. Pilt on selge. Yhes mõnitavas proosapaljas „Palve moodsa mentaliteeti poole“, lausub ta mõned põgusad sõnad, mis lõpetavad terve arengu. Ta kirjutab muu seas:

„O, moodne mentaliteet, ma usun sinusse, sest sa yletad iga mõistuse. Kui sa mitte enesega vasturääkimises ei oleks, siis sa ei oleks jumalik. — Pyha mystika, sina mehaanilise maailma peenem lill looriga kaetud Isis, milles ida ja lääne tarkus kokku sulavad, mina Jumaldan sind. Ma usun Darvinisse, ja aatomite teooriasse ja hingede rändamisse. — Ma usun sellesse, et võin võrrelda igasugu ebausku, mis kunagi on syndind“.

Siin lõpeb esialgu arenemine selles kirjanduses, mida harilikult nimetatakse nooreks. On imelik näha, et selle sugupõlve luuletajad sama teed läksid kui eelmisedki. Ka nemad algasid sama salgamisega (ainult teise mõju all) ja lõpetasid, otsides autoriteeti. Ka nemad ei uskund enam autoriteeditusse „minasse“.

Selle aja kestes, kui see võitlus lõpule viidi, on uus sugupõlv luuletajaid esile tulund. See on päris noor. Nad kogunevad osalt ajakirja *Kvante* („Viljanel“) ymber; aga see lyyrika ei ole veel midagi uut toond. Ta on veel ainult epigooniline ja yksinda maailmavõõra idylli keskel.

Soome yliõpilaselu praegusist harrastusist¹⁾.

Need pyrgimused, mis igal rahval on, leivad kergema vastukõla ta õppivas noorsoos, yliõpilasis. On ju rahva muu osa seotud toimetulekuhoolega. Elu on neid teind enda taoliseks. Nad ei saa harrastada kõike seda, milleks rahvuslik ja kultuurilme elu annab ainet. Küll oleneb põhijoonte määramine, nii siis tähtsaim seik, rahva tahtest, kuid uute aadete valijana on yliõpilastel veel nyydki ja loodetavasti tulevikuski oma hoo-matav osa.

Kõigil vaimuelu aladel pole veel vastavat harrastust yliõpilaste keskel. Soome rahvas on võrdlemisi kiivas parteirahvas. Ta sise-politiika on suuresti rippuv kunagi kord võimul oleva partei otsustist. Ja olgu Edus-kunnas mis tahes asi, ikka soordub selle käsitelu ja otsustamine parteilise lipu all. Võib juba ette otsustada küsimuse saatuse, kui on teada, missuguse erakunna programmiga see asi kokku sobib. Kuid nii on ju enamas-jaos mais. See on otse paratamatus. Kui üks tahab teha enam ja minna kaugemalle, on teise kriitika ja taltsutamishimu vastas. Kuigi rahvas otsustab ise enda saatuse yle, teeb ta seda siiski parteide ja nende väheste juhtide kaudu, kes seetõttu saavad suure mõjuvõimu, kuid kes endi lõpulikus toimin-gus siiski on partei järelevalve all ja vastu-tavad selle ees.

Kuigi see kylg on peaaegu päätegur me riiklikus elus, on selle kajastus ja harrastus yliõpilaselus õige nõrk. Ei ole yhtgi yli-õpilasyhingut, pääle Akadeemilise Sotsialistliku Yhingu, mis toimiks mõne partei sihtide saavutamiseks. Akadeemiline Sotsialistlik Yhingki, asutet läind sygissementril, tegutseb enam töölis-kysimuse selgitamise sihis yliõpilasnoorsoos, täites vähem neid otsekoheseid ylesandeid, mis on sotsiaaldemokraatlikul parteil.

Viimasel ajal on vilka harutelu osaliseks saand rahvuskysimus. Soome rootslaste pilgud on pöördud Rootsi, me vana emamaa, poole. See, mis siin on korda saadet haridusalal, on nende arvates kõik rootsi algu-pära. Kogu me kultuur põhjeneb seda mööda me läänenaabri kultuuruludel. Meie roots-lased tahavad, et rootslusel Soomes edespi-disekski säilitetaks ta juhtiv asend. Nad tahavad seda, kuigi kõnelevad õiglusest. Õiglus ja yhetaolsus on praegu neile liigagi edulised. Soomeline, soomekeelne kultuur, on purustand end aheldavad kytked, ta on saamas maa valitsejaks. Kuid ta ei taha tõrjuda eemale midagi, mis õiguse kohaselt kuulub teisele. Keele suhtes pyyab ta teos-

tada loomuliku, yhetaolsuse seisukorra. Kuna me maa rootsikeelne rahvastik moodustab ainult yhe kymnendiku soomekeelest, peab see vahekord avalduma ka ametlikes valit-susasutustis, edustuses j. m. Kuigi see põhi-mõte tundub loomulikuna ja see nõue möö-dukana, ei taha rootsikeelse rahvastiku juhtivad ringkunnad sellega olla sugugi nõus. See, et õigluskohast põhimõtet otsekohe õeldes vastustama on asund rootsilise parteivõim ja selle kohaselt hakand kõnelema survest, on põhjustand, et soome pool on tõusnud puht-soomluse liikumine, mis järelandmatult pyyab edendada soomluse mõtet. Kõike tarmukama liitlase on puhtsoomluse mõte saand yliõpil-asist, ligemalt õeldes Akadeemilise Karjala-Seltsist, mis enda esialgsest hõimuvendi aitavast ja Karjala kysimust tutvustavast seisukorrast on siirdund juhtima yliõpilaste rahvuslikku võitlust, unustamata seejuures muidugi enda esialgseid ylesandeid. Ka teine yliõpilasorganisatsioon — Ise-seisvuse Liit on enda kavasse võtnud me rahva tugevumakstegevise. Ta on pyy-dnud keele- ja parteisuhetes olla võimalikult „liberaalne“, pyydes elustada yhemeelset tegevust maa hääks eriparteide vahel. See tegutsemine pole siiski saavutand suuremat ulatust.

Yhistöö õhutamine hõimurahvastega, eriti eestlastega, on yliõpilaste keskel jäänd Akadeemilise Hõimuklubi hooleks. See on ligidases vastastikmõjus eestlastega võind enda liikmeile pakkuda hõimuraha kirjanduslikke ja kunstilisi tooteid. Unus-tada ei saa ka seda osa, mis Akadeemilisel Karjala-Seltsil on olnud yhenduse pidamisel karjalaste, ingerlaste ja kaugemate hõimu-vendadega.

Soome rahval on hulk sisemisi kysimusi, mis ootavad lahendust. Üks sarnaseid on näit. karskuskysimus. See on koondund keeluseaduse teostamise ymber. Kuigi selle seigu otsustamises on veel palju kõikumist, näib olevat ometi nii, et endisest enam haka-takse revideerima enda seisukohti alkoholi-kysimuses ja hukka mõistma neid, kes kogu jõuga pyyavad kasutada kriisi enda kasuks — salapäletajaid ja -vedajaid. Keeluseadust ennast on veelgi kõvendet. Selle pehmenda-misest või kaotamisest pole Eduskunnas olnud kõnetki. Endisest enam nõutakse val-just suhtes alkoholitarvitajaisse ja seaduse-rikkujaisse. Yliõpilaselu on viimasel ajal silmapaistvalt karskenend. Veel paar aastat tagasi võis yliõpilasmajas (sääll asuvad n. n. osakunnad koos) tihti näha troostituid pilte, pilte, mis tegid meele kurvaks sellel, kes yliõpilasnoorsoos oli harjund nägema eeskuju rahvale. Kuid nyyd on alkoholitarvitamine pidand põgenema mõnestki osakunnast, kuigi seda salaja veel mõnel pool leidub. Yhes praeguste rahvus- ja hariduspyyete-ga on

1) Dr. P. Tuovinen on meie ajakirja tarvis kirjutand huvitava läbilõike Soome yliõpilasnoorsoo harrastusist. Kuigi see paljudelle „Uud.“ lugejaist vahest osalt tuttav, leidub selles suurele osale siiski mõndagi uut.

saand selgeks, et karskus on lahutamatu osa kultuuritööst. Alkoholitarvitamine ja kõlbliselt tugev rahvas ei sobi yhte. See on selgund mõnelegi üliõpilasele ja aidand tal selgitada enda seisukohta karskuse ja keeluseaduse kasuks. Karskuspyyete õhutamaks akadeemilises noorsoos on Yliõpilaste Karskushing, mille tegevus pole piirund ainult yliõpilaskunnaga, vaid ulatand muugi rahva hulka.

Võrdlemisi lai on ka see yliõpilasringkond, kes on koondund Kristliku Yliõpilasliidu ymber. See hulk teeb enda tööd vaiksel. Ta ei pyya segada yliõpilaspoliitikkasse, kuid ta edustajad on tarbekorral valmis tegutsema nii, et liidu sihid ei kannataks teiste jõudude mõju all. Ja kindlasti on mõnigi yliõpilane saand liidus rahulduse ja otsustuse enda elu mõistatuslikele kysimusile ja rahu hingele.

Varem olid yliõpilaselu pugeldajaiks osakunnad. Need polnud mitte ainult sun-

duslikud organisatsioonid, kuhu iga yliõpilane pidi kuuluma, vaid neisse koondusid ka muud harrastused. Osakundade elu oli vilgas ja selle tähendus yliõpilaselus suur. Nyd on olud muutund. Need riiklikud ja muud harrastused, mis varem aset leidsid osakunnis, on siirdund vabade yliõpilasorgide kavasse. Osakunnad on jäänd käsitlema enam majanduslike kysimusi. Nad ei ole tunduvalt võtnud osa yliõpilaselu suuna määramisel, kuigi ka neis käsitletakse igale osakunnale vastava maa-ala edusse puutuvaid kysimusi.

Eelolevast selgub, et Soome yliõpilaselu on harrastuste poolest mitmekylynne. Sellel asjaolul pole tulevase rahva elu seisukohalt mitte väike tähendus. See on eelkool algavaks avalikuks eluks. Need harrastused, mis on yliõpilasil, ei kuulu mitte ainult nende endi ringi, vaid need on seigud, mis kuuluvad kogu rahvale.

Kirjandus.

Aktsioon I.

Antson, Kaaver, Kubjas, Mälk. „Aktsiooni“ kirjastus Tartus, 1926.

Whitmani jälgija E. Kubjas laulab samas koguteoses telegraafipostidele:

Laulan laulu teist,

mida kõrd keegi enam ei loe. (lhk. 13).

Kahtlemata ja ysna kiiresti saavad selle saatuse osalisteks ta enese kaks luuletust, Antsoni epigrammid ja kolm pilti draamist „Vennad“. Neis ei leia kõige parema tahtmise juures midagi erilist, väärtuslikku, haaravat, mis voores kunstilise yllatusena loomisnebulosast. Need kaks autori on ainult tegijad, mitte loojad. Oma epigrammides Antson valab sappi kogu ilmale, pea iga teine sõna on „rasvamagu“, „kurat“ või „põrgu“. Ma ei tea, kas see liigne kuraditamine, või see, et sama on öeldud ju ammu paremini eesti epigrammikirjanduses, kuid naerja saab siin ise naerualuseks. Kolm pilti Antsoni draamist „Vennad“ on ysna toorelt, läbiseeditamatult, isikupärastamatult ylevõet saksa ekspressionism (Toller, Kaiser). Antsoni ennest ta loomisvõimega ja kunstilise leidikkusega ei näe siin kusagil. Kogu ehitus on liig läbipaistev, liig tehtud, et saaks teha siin juttu kunstist. Kogu see katke on ainult andevaene praalimine ja vehklemine. Nii võib kirjutada igayks!

Eluõiguse sellele koguteosele annavad kaks huvitavat uustulnukat: Valter Kaaver ja August Mälk. Esimeselt on viis luuletust, teiselt novell: „Surnu surm“. Ma ei taha öelda seega, et needki kaks oleks esindand midagi õige geniaalset, suureväärtuselist, kuid Antsoni kõrval nad tunduvad kyll otse hiig-

lastena, seda enam, et see koguteos nad kõrvutab otse mehhaaniliselt. Isikupärast on neil kahelgi veel vähe, kuid nende ridades hõõgub siiski midagi, mis ei tee vaenulikuks, mis ei haava inimese kunstilisi tõekspidamisi, mis loob teatud sõpruse vahekorra autori ja lugeja vahel. Kaaver on sotsialistlik luuletaja. Samuti kui Antson ka tema tallab saksa ekspressionistide radu, kuid ta on jõudnud juba nende abinõude ja maneeride valitsemiseni, on nendest yle. See on aga siiski ainult rahvusvaheline luule, ega näita eesti poeesiale uut teed, mida Semper pole meil juba rajand.

Tyседam ja andekam kõigist neist neljast on Mälk. Ta on esinend hiljuti koguni oma esikteose romaaniga „Kesaliblik“, mis ilmus pea yhel ajal „Aktsiooniga“. Meil on palju noori, kes tegutsevad ja katsetavad kirjandusega, kuid oleme nii harjund neisse pettuma, et tahes ehk tahtmata iga vastse uustulnuka raamatu pead võtma kätte teatud skepsisega. Seda enam yllatas mind just Mälki „Kesaliblik“. Kuigi Mälk oma esikteose järele ei paista olevat sygav isikupärane, originaalne talent, on ta romaanil siiski suur voores, mis tõstab selle autori pääjao teistest pikemaks. Ja see on, et ta ei võta kunsti mitte kerget meelselt, ulakult, nagu sel alal meie kõige tyybilisem ja kahtlemata geniaalseim esitaja Mart Raud. Mälkil näib olevat ysna palju kirjanduslikku haridust, pysyvust, vastutust oma sõnade eest. Tõsi kyll, nimetõt romaanu aine on vana, liig palju tarvitet, see suvitaja minavormis kirjutet armastusromaan tuletat meele niihästi Hamsoni ainekseks, kui ka Tuglase „Felix Ormussoni“ ja Lutsu „Sood“. Kuid korektsus ja hoolikus, millega autor käsitab oma ainet, vabandab siin esik-

teoses palju. Selle autori vormilised ja stiililised võimed on igatahes kypsed, seda tõendab veel omakord ses koguteoses ilmud „Surnu surm“, mis rahuldab enam-vähem juba novelli kui niisuguse nõudeid. Ka sisu-

lisel on see ysnä huvitav oma pidalitõbiste hingeelu kirjeldustega, kuigi aine võimalused pole kõik kasutatud.

Jääme huvitusega ootama Mälki edespärist arengut. A. Kivikas

Omis asjus.

„Uudismaa“ № 1 ja № 2 ilmumise vaheajal on tema — õigemini küll K. N. Koondise vastu ägedad sõjakäiku peetud. Algust tehti Tartu õpilaskunnas vastava meeleolu tekitamisega. Siis tõmmati kaasa parempoolne poliitiline ajakirjandus ja viimati leiti sekundeerijaid üliõpilaskunnastki. Mis neid kõiki aga yhendas, on talitusviisi põhimõtteline alus. Ja see on „siht pyhendab abinõu“.

Iseloomustame lyhidalt seda sõjakäiku.

Vaeluse aluseks pole mitte KNK. põhimõtted-ylesanded. Neid ei nimetat, paiguti öeldi otsekohe, et neid ei teatagi (näit.: „Postimees“ № 64, dir. J. Lang). Tuli oli seevastu koondet „Uudismaa“ nimele. Selle omandamist tunnusteti peaaegu kaelakohtuliseks kuriteoks ja kõneldi kohtulikule vastutusele võtmisest. Sääljuures ei öeldud aga kordagi, mis oli end. „Uudismaas“ E. K. Keskliidu praegustele tegelelastele „oma“, pääle juriidilise momendi — allakirjutaja nime. Ja seda viimast polnud enam. Mida sai säält siis „ära röövida“? Samuti pole terves selles kirjutuste reas ainatki, milles ymber lykata pyytaks meie poolt esitet põhjendusi, mis meie arvates „Uudismaa“ mitte tarvitamist õigustavad (v. „U-aa“ № 1 lhk. 2, 16.). Ja valimatu ning põhjendusteta lauseste reastikuga ei saa vaielda.

Mahutame kinni vaid mõningad asjaolud.

Enne „U-aa“ № 1 ilmumist lubas K. Ehrmann „U-aale“ kaastööd, oli nõus ka selle toimetuse liikmeks tulema. „Postimehes“ № 60 teatas ta avalik kirjas, et ta oma nime „U-aa“ reklaamlehel tarvitada ei ole luband. Kui ta tähelepanu sellele juhiti, siis lubas ta sellest „järeldusi teha“. Viimaseid ta tänini teinud ei ole.

„Tõusmed“ № 1 kirjutab paaris kohas, et Asem. Kogu „Uudismaa“ arvete likvideerimistoimkonna tegevust loiuks on tunnistanud ja selle tagajärjel teda kohustand aruanded jne. EKK. sekr. yle andma. Tegelikult võeti viimane ettepanek vastu likvideerimistoimkonna enese algatusel, kes volitusi kysis tegevuse lõpetamiseks. Mitmekordsetest As. Kogu kokkukutsumiskavatsustest, mis teostamata jäänd, kuna „likvideerimistoimkund oma tööd ei olnud lõpetand“, kuuleb tähendet toimkund „Tõusmetest“ esmakordselt.

K. N. Koondise katsed EKKeskliiduga läbirääkimistesse astuda ei läänd korda, kuna EKKeskliit võimalikuks ei pidand öendada tema poolt avalikkuse ees KNK. vastu esitet syydistust valetamises, kuigi ta seda syydistust iseklikuks tunnistas. Öieti oli kokkulepe pea saavutat, kui EKKK. esitajate isiklikus kooseisus muudatus ette võeti ja uuena esitajana isik määrati, kes tarvilikuks pidas senniste esitajate poolt õigeksvõet tõsiasju eitada ja KNK esitajaid isiklikultki ebatõe kõnelemises syydistada. Kuna EKKeskliit vastavale tähelepanu juhtimisele vajalikeks ei pidand vastatagi, katkesid muidugi läbirääkimised.

KNK. on EKK. hiljem kirjateel teatand, et ta end kohustetuks peab „U-aa“ võlgade kandmiseks ning neid EKK-lt seepärist soovikorral valmis on yle võtma. Toimetus.

Fr. Tuglase õhtu.

13 märtsil korraldas KNK. Tartus, E. Karskliidu ruumides Fr. Tuglase õhtu. Kavas olid kõned h-radelt Alb. Kivikas'elt („Fr. Tuglase sisust ja stiilist“), E. Raudsepp'alt („Noor-Eesti“ ajajärk Fr. Tuglase loomingus“) ja N. Andreesenilt („Fr. Tuglase oleviku käsitus“). Pääle selle deklameerisid prl. E. Markus ja h-rad K. Ader ja Aug. Palm katkeid Fr. Tuglase töödest. Kuigi osavõtmine ainult isiklike kutsetega võimaldet oli, ei suutnud EKLiidu saal ja kõrvalruumid kõiki osa võtta soovijaid ära mahutada.

K. N. Koondise teine suvikonverents

peetakse eelolevail suvistepyhil Saadjärvel, Kukulinnas. Sisulises kavas on ettenähtud referaadid järgmistelt aladelt:

I. kultuurtahtelise noorpõlve koondise ylesanded tänapäeva Eestis sotsiaal-estilisel, sotsiaal-poliitilisel ja rahvuskultuurilisel alal.

II. noorpõlve organisierimine nende ylesannete teostamiseks. Viimase all oleksid yksikud referaadid noorsooliikumise, üliõpilasorganisatsioonide, noorpõlve organisatsioonide ja täiskasvanute yhenduste kohta.

Kuna osa referente veel kindlaks määramata on, siis teatab KNK. juhatus liikmetele suvikonverentsist yksikasjalisemalt kirjateel.

Vastutav toimet.: dots. Peeter Treiberg.

Tegevtoimetus: A. Marmor, N. Käbin, J. Lamp, S. Perv, K. Praakli ja Fr. Tuglas (iluk. nõuandja).

Yäljaandja: Kultuuritahelise Noorpõlve Koondis.

Toimetuse aadr.: Tartu. Postk. 79. Toimet. kõnet. kolmap. kl. 1—2, Tallinna t. 53.

K. Mattiesen'i trükk, Tartus.

„Uudismaa“ üksiknumbrid

on saadaval:

Tartus:

„Sõnavara“ rmtkpl. Lai t. 35.

J. Raudsepa „ Kyyni t. 1.

Raudteejaama raamatukapis.

Ajalehemyyjailt.

Tallinnas:

Raudteejaama raamatukapis.

Valgas:

Raudteejaama raamatukapis.

▽ ▽ ▽

**Nõudke, et vähemalt üks suurem
raamatukauplus igas linnas „Uudis-
maad“ myygile telliks.**

▽ ▽
▽

„Uudismaa“

on Eesti tõusva kultuuritahtelise noorpõlve
häälekandja.

„Uudismaa“ on kõigi nende ajakiri, kes välja igatsevad meie tänapäevaste olude kitsusest ja tardund eluvormide masendavast hallusest, kes usuvad Eestilegi kord koitvat kirkamate päevade, avaramate võimaluste ning intensiivsema vaimuelu hommiku. Ta pöördub õpilaste poole, kes oma igapäevaste õpingute kõrval otse janunevad ka vaimustavat aatelendu klassitubade kyllaltki piirat õhustikus, kui ka õpetajate poole, keda nii sageligi ahistab väline surve. Ta pöördub nende poole, kes vinduvad elupelgavates ylikoolikuuldesaalides või kantseleide tolmavate pabervirnade keskel, nende poole, kes yksi on jäet enda siseheitlustega keskele tagamaa lumivälju või viljapõlde ja nende poole, kelle vaimline „mina“ lakkamatut võitlust peab myriseva raudhiiglasega vabrikuis ja töökodades ning kõigi poole, kes pingutavad võimeid tõeliselt kultuursema ja avarama tuleviku ihas.

„Uudismaad“ toetab päälle ta uuestiilmumise kaastõoga rohke kogu arengumeelseid ja noorusvaimulisi vanemaid haritlasi, valmivaid yli- ja keskkoolinoori ja igapäevasest tööst end elatavaid nooreid. Tuntumaist nimedest võiks mainida: V. Adams, E. Aidas, mag. A. Anni, Dr. A. Audova, N. Andreesen, A. Ciotkosz (Poola), A. Elango, cand. Kj. Elfelt (Daani), cand. V. Ernits, H. Evert, K. Freiberg, F. Goebel (Saksa), V. Kaaver, E. Kadak, A. Kauts-Mihkelson, G. Keiser (Saksa), A. Kivikas, H. Klein, M. Koskimies-Forsman (Soome), mag. A. Koort, mag. H. Kruus, E. Kubjas, N. Käbin, A. Kyng, A. Laivinš (Läti), Th. Lange, L. Leeman, M. Lepik, O. Liiv, K. Loog, drnd. O. Loorits, H. Löfgren (Soome), A. Marmor, dir. N. Neuhaus-Nurmiste, M. Olesk, mag. A. Oras (Inglismaa), A. Palm, S. Perv, A. Prink, E. Raudsepp (A. Kalamees), A. Reeben, H. Rink, H. Roos, prof. J. Sarv, L. Sapotski, H. Sardo, J. Semper, M. Soossaar, O. Stamm, prof. G. Suits, H. Sule, Dr. P. Telovinen (Soome), dots. P. Treiberg, Fr. Tuglas, K. Urm, dir. M. Vellberg, Dr. J. Vilms, jne.

„Uudismaad“ lugema peab igayks, kel huvi on oma ilmavaate väljaarenemise vastu ja kes tahab kaasa elada meie tõusva intelligentsi vaimuelu arenguga. „Uudismaad“ tutvustada ja levitada on igayhe kohus, kes tunneb ilmavaatekindla noorsoo kasvatamise tarvidust ja tähtsust.

„Uudismaa“ ilmub 4 k. kalendriaastas ja maksab 100 mk. aastas.
Yksiknumber 25 mk.

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid, Kult. Noorp. Koondise liikmed ja levitajad. Toimetuse aadress Tartu. Postk. 79. Toimetaja kõnet. kolmap. kl. 1—2 Tallinna t. 53.

Kultuuritahtelise Noorpõlve Koondis.